

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, член на Научното жури по конкурс за заемане на академичната длъжност

ДОЦЕНТ

в професионално направление 2.1. Филология (Българска литература/ Нова българска литература), Филологически факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“ по обявен конкурс в ДВ, бр. 42/ 12. 05. 2020 г. с единствен кандидат гл. ас. д-р Елена Азманова-Рударска

1. Данни за конкурса.

В обявения конкурс за един Доцент от Катедрата по литература във Филологически факултет при ЮЗУ документи са подадени само от един кандидат, гл. ас. д-р Елена Азманова-Рударска, преподавател в същата катедра. Всички необходими документи съгласно Закона за академичните степени и длъжности и в съответствие с минималните национални изисквания са в наличност. Нарушения не са извършени.

2. Данни за кандидата.

В периода 2001-2004 г. Елена Азманова е редовен докторант с научен ръководител проф. Л. Стаматов. От 2008 г. до настоящия момент тя е главен асистент в Катедрата по литература на ЮЗУ. Елена Азманова е автор на две самостоятелни монографии – „Мемоаристичните творби след Освобождението - фигури на автора“ от 2010 г. и представената за хабилитационен труд „Ритуалното слово в българската лирика след Освобождението“ от 2013 г. Изследваната проблематика и в двете монографии утвърждава Елена Азманова като сериозен литературен историк, който щудира малко познатите полета на следосвобожденската ни литература, на онези нейни пластове, които са на границата между фактологичното и фикционалното, между художествено-естетическото и публично-церемониалното. С други думи, Елена Азманова си е „оградила“, като изследователски интереси и усилия, своя територия от проблемни ядра, която тя наистина успява да отвоюва през последното десетилетие и половина. Прави впечатление, че авторката се занимава както с безспорни, утвърдени заглавия и имена в българския литературен канон, така и с маргинални, „неканонични“, периферни на пръв поглед явления и творчески персони. В тази посока е трайният интерес, но и задълбоченото усвояване на проблематиката, свързана с религиозно-мистичните визии в модерната българска литература. Става дума за разглежданите от авторката учения като спиритизъм, толстоизъм, теософия, масонство, дъновизъм и тяхното последователно разгръщане в „историята на българския мистицизъм“. Може да се каже, че Елена Азманова е сред малцината изследователи по отношение на литературноисторическата археологизация, класификация и интерпретация на религиозно-мистичните

текстове в модерния развой на новата българска литература. Изследванията ѝ отварят цяло едно ново поле за проблематизация на тайнственото, на мистичното, на окултното в родната художествена словесност. Също така тя налага като важно име на българския модернизъм фигурата на Иван Грозев. И в тази връзка, буквално в скоби, искам да отбележа следното. Без да подценявам, даже напротив, качествата на хабилитационния труд на Елена Азманова, убедена съм, че хабилитацията е нов етап в биографията на един учен, още повече хуманитарист, и би било добре тя да бъде подплътена с няколко монографични изследвания. Ето защо учудва ме, че кандидатката не е приложила за конкурса книгата си „Иван Грозев в българската литература“ от 2019 г. Все пак хабилитацията не е само заемане на определена длъжност, но и утвърждаване на авторитета, на „името“, на академичния символен капитал.

Така или иначе представеният внушителен списък със статии и студии, публикувани в реферирани и индексирани, както и в нереперирани издания с научно рецензиране у нас и в чужбина, е показателен за изследователската продуктивност на кандидатката. Както сочат и заглавията, често пъти интересите ѝ надхвърлят тясната литературоведска експертност и се отнасят към актуални въпроси от полето на културологията, социологията, историософията.

Много важен дял от академичните занимания на гл. ас. Елена Азманова е активното ѝ участие и ръководство на проекти по Наредба № 9 към ЮЗУ „Н. Рилски“. Също така за периода 2006-2020 г. тя е участвала в 35 национални и международни научни форума с доклади, които я утвърждават като експерт в упоменатите вече области на литературната наука.

Същностен момент от научно-творческата биография на кандидатката е специализацията ѝ в Скопския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ в областта на християнската култура и изграждането на култа към Св. Седмочисленици на Балканите.

Публикационната и експертната дейност на Ел. Азманова отговаря на изискванията за заемане на академичната длъжност ДОЦЕНТ, при това кандидатурата ѝ е обсъдена и одобрена на Катедрен съвет. Предложеният списък на публикациите, участията в проекти, научни форуми, преподавателската активност свидетелстват за последователност в академичната кариера.

3. Научни приноси. Забележки.

Когато бях поканена да напиша кратък отзив за книгата на Елена Азманова „Ритуалното слово в българската лирика след Освобождението“, си дадох сметка, че тя наистина е сред първите концептуални трудове, проблематизиращи ритуалните полета на литературата. Като че ли след изданието на Елена Налбантова и Антония Велкова-Гайдаржиева

„Посмъртното слово като феномен на българската култура” от 2000 г. нямаше друг професионален подстъп, съсредоточен около типологията на словесните ритуали в родното културно пространство. Днес обаче, седем години след публикуването на изследването, без да игнорирам факта със закъснялото по ред причини обявяване на конкурс за ДОЦЕНТ, не мога да не отбележа, че литературната ни наука разполага с редица опити в тази посока. Сред тях се открояват две издания на Мих. Неделчев, които ритуализират осмислянето, преживяването на поета на душевните бездни П. К. Яворов и неговите духовни съратници. Става дума за книгите „Яворовата година на траура. Юбилейно-библиофилско издание. София – Поморие“ от 2014 г. и „Кръгът „Мисъл“ в годината на големите литературни юбилеи“, София-Созопол от 2016 г. Сами по себе си те са ритуални литературноисторически книги, които и четат някои от стиховете на Яворов именно като жестово-ритуални. В този смисъл смятам, че за едно бъдещо по-крупно изследване би била твърде продуктивна позицията на Мих. Неделчев за Яворовото поетическо слово, което в определени гранични исторически и биографически моменти се превръща в слово-действие. Така например, когато дарява „Хайдушки песни” на Апостола на македонската революционна жертвеност Гоце Делчев, на самия праг между живота и смъртта, Яворов ритуализира собственото си слово, превръщайки го в скъп подарък на Гоце Делчев, но и в начало на едно съдбовно посвещаване на четата на бележития войвода. Или когато поетът, а и съратниците му, превръщат творбите си в елемент от комплексно любовно послание. Стихотворенията подсилват изразените вече чувства, стават неделима част от съкровен любовен ритуал.

Ритуалното слово е сред малко изследваните ракурси към българската следосвобожденска литература. (Ето защо ме учудва фактът, че Елена Азманова няма предвид разработките на Ем. Димитров и М. Неделчев в тази посока, имайки предвид, че през 2012 г. излиза и книгата на Ем. Димитров „Памет, юбилей, канон. Увод в социологията на българската литература“.) Трудът „Ритуалното слово в българската лирика след Освобождението” предизвиква адмирации. Ритуалните текстове, независимо от жанровете си модификации и конкретни поводи за написване, градят култова стратегия спрямо творческите и героическите персоналии, спрямо съдбовни за общността събития и така конституират националния духовен Пантеон.

В първа глава авторката проследява деликатните трансформации, които настъпват в ритуалните пластове на словото от преди и след Освобождението. Находчива е постигнатата типология в съпоставителен план: ако в текстовете, свързани с предосвобожденските събития, липсва молещият се герой, който артикулира предимно клетви, обети, завети, в следосвобожденските текстове, особено инспирираните от войните, молитвата преди боя се налага като устойчиво ритуално слово, при това

със същностно различна характеристика спрямо вричането и заклеването. Молитвеното слово е силно лиризирано, интровертно, субективно-психологизиращо. Откроената типологическа разлика се превръща в основна линия на класификационните, аналитичните, интерпретативните опити на Елена Азманова. Ако клетвеното слово е изначално обвързано с магическите практики от древността, молитвеното – е религиозно-трансцендентиращо слово и тъкмо поради това оказало се силно функционално в лириката. Клетвеното и молитвеното слово изпълват две различни парадигми. Клетвата е деятелна, енергична, „безалтернативна“, докато молитвата се реализира в регистрите на утихналото, смиреното, страдалческото. Един от приносите на настоящия труд е, че авторката изследва ритуалните художествени текстове в контекста на целия ритуален ансамбъл от словесни реализации, церемониална жестовост, музикални акорди. И в този смисъл предложеното изследване може да се чете като интердисциплинарно, културологично. Изданието за сетен път интерпретаторски убеждава в неразтрогваемата връзка между словото и музиката, както и възможността да се проблематизират двете изкуства чрез единен категориално-понятиен език.

Безспорно жанровата идентификация при ритуалните творби е трудно определима. Те преминават строгите жанрови конвенции в зависимост от функциите, които изпълняват. Така е още в някои периоди на старобългарската литература, където се наблюдават контаминации между „молитва“, „похвално слово“, „житие“ и т. н. И тъй като да се обозрат всички възможни ритуални проявления на художествената словесност в различните етапи от нейния развой е непосилна задача, авторката съвсем резонно се насочва към определена група лирически текстове (молитва, клетва, химн, марш) в следосвобожденската ни лирика. Обяснимо изследвачката търси генеалогията на тези жанрови модификации във фолклора, в богослужебния репертоар, в религиозно-верските практики и др. Продуктивни, идейногенериращи са аналитичните наблюдения на Елена Азманова-Рударска върху преливането, върху взаимосвързаността на визираните четири ритуални форми. Правят впечатление особено съпоставителните срезове на текстове и контексти (например какви са психологическите, идеологическите, социокултурните причини в определени исторически времена да доминира молитвеното, химничното или маршовото слово). Между другото, настоящият труд е още един подстъп към основополагащия литературноисторически концепт на Св. Игов за жанровата динамика на литературата и смяната на жанровите формации като възможна основа на литературната периодизация.

Умело са проблематизирани революционните песни от епохата на Възраждането и наслагването към тях на готови, взети от чужди култури, мелодии. Става дума за различни рецептивни среди и културни

кодификации, за парадоксална на пръв поглед симбиоза между боен, мобилизиращ маршов текст, какъвто е например „Боят настана” на Ив. Вазов, и мелодията на турска любовна песен. Важен е обаче резултатът. Много от песните на Чинтулов и Стамболов, на Каравелов, Ботев и Вазов са заели трайно, непоклатимо място в гънките на националната памет - и като текст, и като мелодия. Наскоро разбрах от композитора и диригент прф. Милко Коларов, че той подготвя издание, което събира всички българските ритуални училищни хорови песни – от дядо-Славейковата „Татковина“ и „Сладкопойна чучулига“ на Ц. Калчев до превърналите се в класика песни на Тодор Попов, Алекс. Райчев, Хр. Недялков. Смятам, че подобно начинание е с основополагащо значение за българската образователна и изобщо ритуално-церемониална духовна култура. И в този смисъл още в края на 60-те години на миналия век проф. Г. Димитров задава тревожния за ритуалното ни възпитание въпрос „Кой изгони песента от училищния двор?“

Изяснявайки генезиса и характерологията на клетвата, Е. Азманова прави важния извод, че спрямо молитвите, химните и маршовете – клетвите се появяват доста по-спорадично в българската лирика. При това те са по-различими не толкова като проклинание, колкото като тържествен обет, като заклинание и завет, като особено церемониално слово. (Буквално в скоби ще посоча едно от христоматийните Ботеви стихотворения – „Делба”, което би било добре да се има предвид тъкмо като художествен образец на заклинателно, тържествено лирическо слово, като „дума заветна”, в която са изречени, „изковани” ренесансовите скрижали на побратимството в граничната епоха между робството и свободата. „Делба” е една от първите ни художествено пълноценни творби – заклинания, разгърната в регистрите на „безалтернативното”, императивното слово).

Втората част на изследването се вглежда внимателно в структурни детайли, в композиционни особености, в идейно-тематични полета и в съпоставително-типологически план очертава спецификите на ритуалното слово, но и богатството от художествени превъплъщения на редица майстори на лирическото в българската литература. Все пак добре е още по-силно да се подчертае, че колкото и да е вариативно и жанрово релативно, ритуалното слово е канонично, консервативно по своята същност и функции, най-вече когато е обвързано с обществените нужди – и в образно-тематично, и в интонационно-ритмично, и в езиково-стилистично отношение. Иначе, ако не спазва определени норми и „предписания”, то не би било ритуално слово.

От житийните, похвалните и молитвените слова в старобългарската литература до гражданско-светските и художествено-фикционални вариации типологията на ритуалните слова се съотнася преди всичко до апотеозно-прославящите, тържествени текстове. Особено химните и

маршовете проектират модерния индивид извън неговото лично времетраене и го вписват в други ритми, карат го да живее в друга „история”, би казал М. Елиаде. Акцентите на Елена Азманова-Рударска са именно в посока на трансформациите и новата функционалност на патриотично-революционните песни, познати от Възраждането. Също така нов етап бележат цели стихосбирки на видни наши поети от Вазов и К. Христов до Ст. Чилингиров и Дим. Бабев, провокирани от поредицата войни в следосвобожденската ни история. Считаю за сериозен пропуск отсъствието на изследователско внимание спрямо Вазовия шедьовър „Новото гробище над Сливница”, творба, обявена за официален траурен марш на българската войска, един от вечните ритуални български текстове. В тази посока интерпретаторски ползотворно би било използването на книгата на Иван Радев „Българският писател и войните (1912-1918)“, 2013 г., тъй като тя е извор на неизследвани факти и неразгърнати до момента културно-духовни сюжети.

Впечатляващи са „интердисциплинарните” разрези, които авторката прави, на исторически ситуации и предизвиканите от тях преобразования на ритуалните текстове и мелодии. Проследявайки промяната и даже подмяната на текстове в зависимост от актуалността на събитието (например „Обсадения Одрин” на К. Христов се заменя с „Падането на Одрин” от Н. Марчев), изследвачката стига до пронизателното обобщение, че: „... преминавайки от един регистър в друг, песните се приспособяват по „гънките” на събитието и се мултиплицират за нов живот. Текстовата замяна пък бележи формалността на текста в една ритуална песен”.

Тук става дума за едно от основополагащите свойства на ритуалното слово – в синхронията на времето да удовлетворява колективните потребности, социално предписаните вярвания. Това са творби, които притежават императивната сила да изправят на крака пеещите и слушащите. Или, както казва, Б. Андерсън, в такива случаи баналността на думите и посредствеността на мелодията са без значение. В съдбовни за общността моменти „напълно непознати хора изричат едни и същи стихове на една и съща мелодия. Представата е съгласуваност”¹.

Сред силните части на изследването е занимаващата се с химнологичното поле в българската лирика, с „поведението” на химничното ритуално слово, с неговите общностно-идентификационни функции, художествено-естетически и философски потенциал. Авторката базира разсъжденията си върху богат емпиричен материал – от случаите с „Шуми Марица” и „Мила Родино” през химна „Св. св. Кирил и Методий” на Ст. Михайловски до мистификационните химни на П. П. Славейков в „На острова на блажените”. Важен е направеният извод, че химните се оказват над времето и пространството, над конкретното събитие,

---

¹ Андерсън, Б. Въобразените общности. С., 1998, с. 154.

превръщайки се в кодирано слово, в матричен символно-идентификационен капитал.

Нов аспект в рецепцията на литературата ни от периода на модерността дава трета глава „Модерният стих и стойностите на Аза”. Тук са проследени многобройните вариации на ритуалното слово в творби на редица модерни български поети – от Ст. Михайловски, К. Христов, Яворов до Д. Дебелянов, Тр. Кунев, Ив. Грозев, Й. Стубел и др. Акцентът е върху „молитвословията на модерността”. За да се открие съществената разлика между традиционната молитва и тази на модерния лирически човек. Парадигматичен в това отношение е героят на Яворов от „Молитва”, който, отрекъл светостта, се гърчи в неистови усилия да си я възвърне. Вероятно затова отправя молитвата към Майката – върховният земен образ на светостта. Молитвата на модерния субект е по-скоро нравствен самосъд, болезнена изповед на човека, изгубил основанията да се помоли на Бога. Това вече не е монолитният език на богомолеца, а езикът на модерното усъмняване и мъчително търсене на път и идентичност. (В българското критико-интерпретативно наследство има немалко сериозни тълкувателски опити на ритуални творби, в най-общия смисъл, които биха били в полза на настоящото изследване, за да добие то по-голяма пълнота и плътност). Намирам за приносна проблематизацията на Т.-Траяновата стихосбирка „Български балади”, илюстрирана от С. Скитник, също така на малко обговаряния поетически цикъл „Клетви, химни и послания” от стихосбирката „Меч и слово” на Л. Стоянов, както и на теософските идеи и образност във „Видения и съзерцания” на Ив. Грозев.

След аналитичните наблюдения върху „молитвите” на Ем. Попдимитров, Ат. Далчев, М. Белчева добиваме много по-цялостна представа за тези представители на родния лирически канон. Изложението би било още по-убедително, ако се имаха предвид религиозните творби на Ст. Михайловски, събрани от Д. Михайлов в томчето „Бог” от 1996 г. Религиозните текстове на поета дават достатъчно основания за аналитично-интерпретативни подстъпи, свързани с темата на настоящата разработка. Авторът на Химна на светите братя Кирил и Методий е автор на малко познати, но изключително въздействащи религиозно-изповедни творби, които ритуализират отношението на Аз-а към Бога на принципа на катафатиката.

В последната глава „Ритуалното слово и социалистическият реализъм” личи умението на авторката да „картографира”, класифицира, типологизира натрупания фактологичен материал, свързан с най-новото време в ритуалните превъплъщения на родната художественост. Плакатното, лозунговото, монументалното, партийно-дисциплиниращото изпълват „задачите” и „целите” на литературата в периода на соцреализма. Оттук и „субкултурното” равнище на културата, „опростяването” на

литературата. Естествено, както сочи изследвачката, активират се обществено ангажирани дискурси като тези на марша и химна, а през 60-те и 70-те години на 20. век зачестяват молитвите и клетвите-обети в името на партията и народа, трансформирайки интимното говорене в площадно-публично. Съкровено-интимното или национално-жертвоготовното като отношение към Свещеното, било то трансцендентното начало или общностната кауза, е заменено от партийно-идеологическото. Финалната част в тази глава „1989-а и българската лирика: промяна или подмяна” е сполучлив опит за концептуализация на разнообразните, но недотам алтернативни регистри на ритуалното слово в условията на „демократични промени”. Тук се задава един изключително съществен въпрос – дали ритуалните химнични и маршови текстове, обърнати към масовата аудитория, не изпълняват едни и същи роли в коренно различни политически времена. Находчив е изводът, че благодарение на роящите се шоу програми през визирания период, редица популярни още от Възраждането песни, се превръщат в масови, отдалечават се от позициите на „висока” култура. Самото битие на ритуалната лирика като „сакрална” е проблематично в контекста на 90-те години.

Изследването на Елена Азманова-Рударска е пръв опит в родното литературознание за инвентаризация, класификация, интерпретация на ритуалните пластове на българската лирика след Освобождението – проблематизирани са не само превърнали се в класически ритуални творби, но и такива от маргиналните зони на културата. При това става дума за плътен в историкоконтекстуално отношение разказ за битието на ритуалното слово в българския духовен живот. С радост ще очаквам теоретико-терминологични детайлизации и аналитично-тълкувателски задълбочавания в следващи трудове на авторката, свързани с ритуалните полета на българската литература.

Считам, че хабилитационният труд на гл. ас. д-р Елена Азманова-Рударска е приносен с избраната и професионално защитена проблематика.

Не само коментиранията монография, но и поредица от статии, посветени на културологичните измерения на литературата, демонстрират функционалността на предлагания от Елена Азманова интердисциплинарен подход, който разширява познавателните хоризонти за националната художествена култура. В тази връзка интересите на авторката са разнопосочни – от навлизането и постепенното митологизиране на образа на Айнщайн в културата ни през трапезно-лентяйското битие на българските писатели, очертано от отношението към жените, курортите и виното – до утвърждаването на митологемата „Острова на блажените“ в балканските предели. Въпросните проблемно-тематични ядра предполагат различни гледни точки към модерната

българска литература – социоисторически, психобиографични, културно-цивилизационни и пр.

Един от предпочитаните подходи в работата на Елена Азманова е литературнобиографичният. В тази посока са творческо-биографическите очерци за Иван Грозев, Вл. Мусаков, Златка Щерева, които попълват „бели петна“ в литературната ни история. Що се отнася до текста, посветен на Златка Щерева, може да се каже, че той доуплътнява контекстите около връзките на представители на българската интелигенция с учението на П. Дънов, очертавайки присъствието на един твърде скромнен ратник в литературното поле от първата половина на 20. в. Статията обаче не надхвърля справочно-информативния характер и някак трудно убеждава в литературноисторическата значимост на наследството на тази безизвестна писателка.

В изследователската практика на Ел. Азманова прави впечатление утвърждаването на един, ако мога така да се изразя, теретико-методологически плурализъм. Тя използва, в зависимост от темата и обекта на изследването, различни подходи – и биографичен, и историко-реконструктивистки, и културноисторически, и литературно-теоретичен, и компаративистичен, и интердисциплинарен, което прави текстовете ѝ многофункционални, обърнати към разнородни читателски аудитории.

4. Преподавателска работа.

Прави впечатление изключително широкия спектър от дисциплини, които Елена Азманова преподава – от *Стара българска литература*, *Нова българска литература*, *Съвременна българска литература* през *Антична и Западноевропейска литература* до *Методика на обучението по литература*. Но също така тя води дисциплини от регистъра на избираемите – *Литературноисторически сюжети в периода между двете световни войни*, *Литературни полемики и диалози в българската литература след Освобождението*. Този внушителен диапазон от изследователски полета предполага солидни емпирико-фактологични натрупвания, процесуално мислене и задълбочени аналитико-тълкувателски наблюдения, но също така и възможност за интертекстуални и типологично-съпоставителни връзки, каквито наблюдаваме в текстовете на кандидатката. Също така Елена Азманова е ръководител на дипломанти, консултант на докторски тези, рецензент на дипломни и магистърски работи.

5. Заключение.

Убедено предлагам на Научното жури да присъди на гл. ас. д-р Елена Азманова-Рударска академичната длъжност ДОЦЕНТ по професионално направление 2.1. Филология (Българска литература/ Нова българска литература).

6 септември 2020 г.

проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева

REVIEW

by Prof. Antoniya Velkova-Gaydardzhieva, Phd, Veliko Tarnovo University "St. Cyril and St. Methodius"

The ritual word is among the little-studied perspectives on Bulgarian post-liberation literature. That is why the work "Ritual speech in Bulgarian poetry after the Liberation" brings admiration. Ritual texts, regardless of their genre modifications and specific occasions for writing, build a strategy towards creative and heroic characters, towards events fateful for the community and thus constitute the national spiritual Pantheon.

The author traces the delicate transformations that occur in the ritual layers of the word before and after the Liberation. The achieved typology is ingenious in comparative terms: if in the texts related to the pre-liberation events there is no praying hero, who articulates mainly oaths, vows, covenants, in the post-liberation texts, especially inspired by wars, prayer before battle is imposed as a stable ritual word. The word of prayer is highly lyrical, introverted, subjective-psychologizing. The highlighted typological difference becomes the main line of the classification, analytical, interpretive experiments of Elena Azmanova.

One of the contributions of the present work is that the author explores the ritual artistic texts in the context of the whole ritual ensemble of verbal realizations, ceremonial gestures, musical chords. And in this sense, the proposed study can be read as interdisciplinary and culturological.

Since to consider all possible ritual manifestations of artistic literature in the various stages of its development is an impossible task, the author quite reasonably focuses on a certain group of lyrical texts (prayer, oath, hymn) in our post-liberation poetry. Understandably, the researcher is looking for the genealogy of these genre modifications in folklore, in the liturgical repertoire, in religious practices and others.

The revolutionary songs from the Renaissance era and the superimposition of ready-made melodies, taken from foreign cultures, are skillfully problematized. We are talking about different receptive environments and cultural codifications, a seemingly paradoxical symbiosis between a combative, mobilizing march text, such as "Boyat nastana" by Iv. Vazov, and the melody of a Turkish love song. However, the result is important. Many of the songs of Chintulov and Stambolov, of Karavelov, Botev and Vazov have taken a permanent, unshakable place in the folds of the national memory - both as lyrics and as a melody.

The second part of the study looks carefully at structural details, compositional features, ideological and thematic fields and comparatively typologically outlines the specifics of the ritual word, but also the richness of artistic incarnations of a number of masters of the lyrical in Bulgarian literature.

Among the strong parts of the research is the one dealing with the hymnological field in Bulgarian lyric poetry, with the "behavior" of the hymnal

ritual word, with its community-identification functions, artistic-aesthetic and philosophical potential.

A new aspect in the reception of our literature from the period of modernity is given by the third chapter "The Modern Verse and the Values of the Self". Here are traced the numerous variations of the ritual word in the works of a number of modern Bulgarian poets - from St. Mikhailovski, K. Hristov, Yavorov to D. Debelyanov, Tr. Kunev, Iv. Grozev, J. Stubel and others. To highlight the essential difference between traditional prayer and that of the modern lyrical man.

In the last chapter "Ritual speech and socialist realism" the author's ability to "map", classify, typologize the accumulated factual material related to the latest times in the ritual incarnations of native art is evident.

Elena Azmanova-Rudarska's research is the first experience in the native literary criticism for inventory, classification, interpretation of the ritual layers of Bulgarian poetry after the Liberation - problematized are not only turned into classical ritual works, but also those from marginal areas of culture. This is a historically and contextually dense account of the existence of the ritual word in the Bulgarian spiritual life.

September 6, 2020

Prof. Antoniya Velkova-Gaydardzhieva, Phd